

A ROMÁNOK A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIÁN

A ROMÁN HÁBORÚ TÖRTÉNETÍRÓJA, Const. Kiriescu írja nagy munkájában, hogy az első világháború kitörésekor súlyos dilemma előtt állt Románia. „Nekünk igényeink voltak úgy a Kárpátokon túl, mint a Pruth másik partján; az első konfliktust jelentett Ausztria-Magyarországgal, a másik Oroszországgal.“ Sőt, amit a román történetíró elfelejt, igényt formált Románia más területekre is a Duna torkolatánál, ami összeközösítést jelentett Bulgáriával. Ott állt Románia, mint Buridán számara, nem is két, hanem három szénaköteg között s nem tudta, melyik szomszédjába merjen beleharapni. Hogy összes kapzsiságát kielégíthesse, arra gondolni se mert s emellett, amit meg is akart szerezni, azt is a lehető legkevesebb áldozattal akarta elérni. De amit gyenge katonai erényeivel és durva diplomáciai módszereivel soha el nem ért volna, ahhoz hozzásegítette a békekonferencia elfásult nemtörődömsége, a békeszerzők tudatlansága és szerencsés véletlenek egész sorozata.

Ma, mikor „Nagy“-Románia falai repedeznek és készülnek összeomlani; mikor a Dnyeszter helyett már ismét a „román könnyektől keserű Pruth^{Ci} az ország keleti határa, érdemes utána nézni, hogy jutott annyi területhez, milyen alapokon épült nagygyá az az ország, mely alig hatvan évvel ezelőtt még egy török szuverenitás alatt álló állam volt.

A román békekötés számai messzebbre nyúlnak, mint a három kifosztott országgal, Magyarországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött trianoni, st.-germaini és neuillyi szerződések.

A világháború kitörésekor Románia a hármasszövetséghez tartozott, de barátságos vonzalommal Francia- és Oroszország és izzó gyűlölettel Magyarország iránt. Szerződés és becsület azt követelte, hogy a központi hatalmak oldalán avatkozzék a háborúba, irredenta vágyai az antanthoz vonták. Számítása pedig, mint egy román politikus kifejezte, az volt, hogy „Románia a békekonferenciára a győztesek karján vonuljon be és a legkevesebb áldozat árán megnagyobbodva kerüljön ki a háborúból“.

Ezen a nem sok erkölcsi felfogást tanúsító alapon kezdett Románia a háború kitörésekor egy visszataszító kufarkodást mindkét hadviselő féllel: nem is fegyveres közbelépése, hanem egyelőre csak semlegessége fejében.

Az orosz hadüzenet meg sem történt még és Szaszanov, az orosz külügyminiszter 1914 július 30-án tudatta Bukaresttel, hogy ha Románia megüzeni a háborút a monarchiának, Oroszország támogatja őt Erdély megszerzésében.

Bratianu, a román miniszterelnök nem mozdult. Két hónap múlva, október elején, már többet ígért Szaszanov és kevesebbet kért: jóakarátú semlegessége fejében déli Bukovinát is felajánlotta. Most már Brátianun volt a sor, hogy ezzel se elégedjék meg: az egész Bánságot és Besszarábiát, ezt az orosz területet is kezdte emlegetni. Közben Németországgal kereskedelmi megállapodást kötött s Angliának 12 millió fontért eladta gabonáját, melyet nem volt módjában szállítani.

1916 nyarán elfogyott a nyugati hatalmak türelme s Brusszilov offenzívája után Románia is több hajlandóságot mutatott és augusztus 17-én létrejött egy politikai és katonai szerződés, melyben Románia kötelezte magát, hogy legkésőbb 28-án hadat izén a monarchiának s annak fejében megkapja Bukovina románlakta területeit, Erdélyt és más magyar területeket csaknem a Tiszáig és az egész Bánságot. A békekonferencián a szövetséges nagyhatalmakkal egyenlő rangot foglal el, viszont tilos, hogy az ellenséggel külön békét kössön.

A románok háborúja rövid volt. Az első napokban előzönlöttek a védtelen Erdélyt a Marosig, de amint megjelentek az osztrák-magyar és német hadak, a győzelem futássá vált, a központi hatalmak kiverték őket Erdélyből, megszállták Románia kétharmadát és fővárosát s a kormány lassiba menekült. 1917 tavaszán kitört az orosz forradalom s a románok, elvágvá nyugati szövetségeseiktől és elhagyatva az oroszoktól, fegyverszünetet kértek, majd 1918 májusában megkötötték a bukaresti békét.

De jött az ősz, összeroppantak a központi hatalmak s felhasználva a forradalmak zavarait, a besszarábiai, bukovinai és erdélyi románság egymásután mondta ki az egyesülést a Regattái. Mire híre kelt, hogy összeül a békekonferencia, a román kormány azt hitte, hogy zsebében az 1916-1 szerződéssel és hivatkozva az egyesült tartományok fait accomplijára, Románia dolga rendben lesz Párizsban.

December folyamán az a kellemetlen hír jött Párizsból Bukarestbe, hogy a francia és az angol kormány kétségeskedik, vajjon elismerje-e szövetségésül Romániát. Románia egész háborús magatartása ellenszenves volt a hatalmak előtt. Lord Robert Cecil bevallotta, hogy „sokkal jobb lett volna, ha Románia nem csatlakozott volna az antanthoz.”¹

Az antanthatalmak nézete az volt, hogy mivel Románia az 1916 augusztusi szerződésnek azon rendelkezése ellenére, hogy külön békét nem köt, megkötötte a bukaresti békét, az előbbi, 1916-i szerződés semmis és érvénytelen. Igaz, hogy a román kormány arra hivatkozott, hogy a bukaresti békét a király és a parlament sohasem ratifikálta. A királyt nyilatkoztatták a Timesban, hogy ő azt az „alávaló békét” sohasem fogadta el s aláírása nincsen rajta.® Argetoianu, aki a békefeltételeket tárgyalta, jelentette ki, hogy az egész békekötés becsapás volt:

„Nekem” — mondta — „a tárgyalásokkal nem az volt a célom, hogy jó békét kössek, hanem minél rosszabbat, hogy a végleges győzelem alkalmával bebizonyíthassuk szövetségeseinknek, hogy a békét reánk kényszerítették.

Mikor a magyarok a Kárpátok lejtőit, a bulgárok Dobrudzsát követelték, nem csináltunk semmi ellenvetést; ellenkezőleg, azt kérdztük: nem kell-é a Duna egész deltája?”³

Persze, a hatalmak efféle csalafintaságnak nem ültek fel. Ők tudták, hogy mikor 1918 november 9-én Románia ismét hadat izent Németországnak, azt azzal az ürüggyel tették, hogy a németek nem tartották meg az 1918 májusi béke rendelkezéseit, tehát maguk hivatkoztak a szerződésre, melynek érvényességét védelmezték. Szerencsétlen beismerés volt a kormány részéről, de megtörtént s a baklövés következménye bekövetkezett: ha érvényes az 1918-i, akkor nem érvényes az 1916-i szerződés és annak rendelkezései: Románia nem élvez egyenjogúságot a konferencián a nagyhatalmakkal, elesnek a területi rendelkezések. Minden élűiről kezdődik s a hatalmak örömmel ragadták meg a módot, hogy meneküljenek attól a megalázó helyzettől, hogy egy olyan államot kelljen magukkal egyenrangúnak elismerni, mint Románia. „Lelki gyötrelem” lett volna, an agony of the soul, mondta Harold Nicolson.⁴

Brátianu rettenetes dühös lett. „ön ismeri álláspontomat” — mondta a bukaresti francia követnek, St. Aulard-nak. — „Románia nem nyugodhatik belé egy ilyen lázító igazságtalanságba, mi méltóságát érinti s erkölcsi-

¹ G. M. Trevelyan: Grey of Fallodon, 310 lap.

² „The Times”, 1919 április 11, 14 lap.

³ „Curentul”, 1937 szeptember 16.

⁴ Harold Nicolson: Peacemaking 1919. 134 lap.

leg lefokozza“.¹ Fenyegetőzött, hogy ha a konferencia nem ismeri el az 1916-i szerződést, lemond és nem megy Párizsba. Hogy ettől a fenyegetéstől ki ijedt volna meg, az nem tudható.

Ilyen volt a légkör, mikor 1919 január 11-én útnak indult Brátianu vezetésével a béke delegáció Párizsba.

Ha rossz fellépésnek és rossz modornak nem is volt döntő befolyása a békekonferencián, a korrekt fellépés és úri modor kétségtelenül sokat jelentett egy olyan környezetben. A román delegáció vezetőjének rossz volt a modora és lázító a fellépése.

Harold Nicolson, aki az angol delegációhoz volt beosztva, írja: „Brátianu szakállas vénasszony, humbug, bukaresti intellektualista, a lehető legkellemetlenebb ember. Jó kiállású, de lármás, cikomyás szójátékokat gyárt s azt hiszi, hogy modora párizsi. Szidja az oroszokat és Sarrailt, hogy nem segítették Romániát 1916-ban/“^a Ez csak külsőség volt. De nem sok jót tudnak róla az angolok jellem dolgában sem. „Brátianu a legkevésbé skrupulózus ember a világon“, írja róla prof. Temperley, aki szintén tagja volt az angol béke delegációnak, „nem bízik senkiben, a zsbivásár módszerét alkalmazza a nemzetközi politikában.“³ „Tapintat és mértékletesség nem szerepelt szótárában“, jegyzi meg róla a románbarát Seaton-Watson.⁴ Ragaszkodott az 1916-i szerződéshez és annak minden betűjéhez s felfuvalkodottságában azt hitte, hogy diktálni fog a hatalmaknak. „Hiúságában és konok vakságában“ — írja tovább Nicolson — „oly ostobán kezelte a román kérdést, hogy Románia legjobb barátait elidegenítette s a végén le kellett, hogy mondjon a miniszterelnökségről a Legfelső Tanács egy jegyzéke folytán, mely csaknem ultimátumnak számított.“⁵

A román delegáció, amint a konferencia meghívta Párizsba, észrevette, hogy nemhogy nem egyenlő a státusa a nagyhatalmakkal, de az összes többi államnál hátrább van a helye. Míg a többi kisebb szövetségest, Belgiumot, Szerbiát, Görögországot három-három fődelegátus képviselte, Románia csak két delegátusra kapott engedélyt: egyik volt Brátianu, a miniszterelnök, másik Mișu, a külügyminiszter, kikhez csatlakozott Antonescu, a párizsi követ, Coanda tábornok és Vajda-Voivod Sándor mint erdélyi szakértő.

A konferencia hovatovább egyebekben is kimutatta ellenszenvét a román delegációval szemben: formálisan bojkottálta. A versailles-i szerződés szövegét nem közölték velük előzetesen, hírlapok tudósítói hamarabb hozzájutottak, mint a románok; a st.-germaini szerződést, amely pedig Romániára vonatkozó területi rendelkezéseket is tartalmaz, aláírását megelőző 24 órával mutatták meg nekik.

A tárgyalások folyamán nyüvánvalóvá vált, hogy a konferencia nem akar tudni az 1916-iki szerződésről s új területi rendelkezéseket csinál, ha nem is mind előnyteleneket Romániára nézve.

Oroszország összeomlása folytán a besszarábiai és bukovinai kérdés nem okozott nehézséget: Románia megkapja Besszarábiát és bár az 1916-i szerződés szerint Bukovina északi részére Oroszország tartott igényt, most az egész tartományt Romániának szánták.

Fejtörést a magyar területek okoztak: az Erdélybe zárt nagy magyar és székely kisebbség, az Alföld mentén meghúzendó határ és főleg a Bánság megosztása.

A Legfelső Tanács ülésén első ízben 1919 január 31-én jelent meg Brátianu. Az ülésen Clemenceau elnökölt s vele szemben két hely volt fenntartva a román delegátusok számára. „Brátianu színészes modorban

¹ Gh. I. Brátianu: *Acuncea politics și miștara a României în 1919*, 32.

² H. Nicolson: *Peacemaking 1919*, 248 lap.

³ H. Temperley: *History of the Peace Conference*, IV. 216 és 255 lap.

⁴ Seaton-Watson: *History of the Roumanians*, 545 lap.

⁵ H. Nicolson: *Peacemaking 1919*, 136 lap.

kezd beszélni. Nyilvánvalóan nagyobb államférfiúnak tartja magát, mint a jelenlevők bármelyikét. Rettenetesen rossz benyomást tesz. Vesnic, a szerb felel neki, szerényen, de jól.“ Balfour ásít és egy térképet studíroz, Wilson fel és alá sétál — az ülésnek vége. „Általános a nézet, hogy Brátianu szereplése nagyon szerencsétlen volt.“¹

Így folytat le például ez a tárgyalás, melyet követett még sok, ilyen meg olyan bizottságok előtt, melyeknek során mind jobban kitűnt, hogy egyik fél sem hajlandó engedni: a „büszke román hajthatatlanság“ szembekerült a „konferencia cárizmusával“. Előre volt látható, melyik marad felül.

Nem ismertethetem a tárgyalások összes anyagát és menetét, csak annak a tárgyalásnak pár részletét közlöm, mely a román-magyar határ megállapítása céljából 1919 február 22-én folyt le. Az ülés a Quai d’Orsay-n volt, elnökölt Tardieu s a román delegáció részéről Brátianu és mint erdélyi szakértő Vajda Sándor vett részt.

Tardieu azzal nyitotta meg az ülést, hogy a bizottság nem szónoklatokat, hanem feleleteket kér néprajzi, politikai, történeti és gazdasági kérdésekre.

Besszarábiával hamar végeztek. A lakosság nemzetiségi arányát illetőleg Brátianu, természetesen, nem mondott igazat: azt állította, hogy 72% román, holott az utolsó orosz népszámlálás 42%-ot mutatott ki. Egyben, minden összefüggés nélkül, kijelentette Brátianu, hogy Romániának erős természetes határookra van szüksége, keleten a Dnyeszterre, nyugaton a Tiszára és délen a Dunára, melyek elválasszák a szlávoktól.

Bukovináról nem esett szó, Tardieu Erdélyre tért át s először a közlekedési viszonyok ismertetését kérte.

Brátianu: A három nagy hajózható folyó, a Duna, Tisza és Maros a magyar területeket és Erdélyt egy nagy gazdasági egységgé olvasztja Romániával, melyben azonkívül külön egységet alkot a Bánság. A székelyek Romániába járnak munkára, a szászok pedig gazdasági okokból csatlakoztak.

Tardieu: A vízi vagy a szárazföldi útvonalak fontosabbak?

Brátianu: Feltétlenül a vízi. A fenti folyók nemcsak Erdélynek, hanem Csehszlovákiának és Lengyelországnak is természetes közlekedési vonalai.

Tardieu: Hajózható-e a Maros?

Brátianu: Aradig nagy hajókkal, Marosvásárhelyig kisebbekkel. A Maros vízi forgalma köti össze a centrumot a perifériákkal.

A magyarországi területen lévő vasutakról Brátianu nem tudott részletes felvilágosítást adni, de általánosságban kijelentette, hogy Erdély exportja Galatz—Konstanzán át a Fekete-tengerre irányul.

Tardieu: a kisebbségi kérdést vetette fel.

Brátianu: Románia lakosságának negyede vagy ötödé idegen fajú kisebbség lesz s Románia ezekkel szemben bőkezű és toleráns politikát akar folytatni. A magyaroknak azonban kötelességük a helyzetet elfogadni és belenyugodni.

Tardieu a városi lakosság iránt érdeklődött.

Brátianu: A magyar városoknak állandó és változó lakossága van. Az utóbbiaknak, hivatalnokoknak, katonaságnak eltávolítását elő fogjuk mozdítani. Az állandó lakossággal szemben nem fogunk erőszakos asszimilációt alkalmazni, mint alkalmaztak a magyarok velünk szemben. Helyet fogunk nekik biztosítani a helyi közigazgatásban.

Vajda Sándor közbeszólt: Kolozsvár lakosságának egyharmada tisztviselő s ezelőtt száz évvel Erdély minden városa még német volt.

Brátianu: Ma egy ellenkező folyamat állott be a románság előnyére,

Tardieu: S a székelyek?

Brátianu: Primitív nép, de jó viszonyban és szoros gazdasági összeköttetésben van a románsággal.

Tardieu: Hogy fogadták a bevonuló román katonaságot?

Brátianu: Örömmel. A székely primitív nép, mindig a környezet befolyása alatt áll és mint egy szigetet foglalja körül a román gyűrű.

¹ H. Nicolson: i. m. 254 lap.

Azt hiszem, alig szükséges, hogy olvasóinknak rámutassak mindarra a nyilvánvaló valótlanúságra, mit Brátianu nem átalott az előkelő nemzetközi fórum elé vinni. Természetesen tudjuk, hogy a Duna és Tisza nem köti egy nagy gazdasági egységbe Erdélyt s a Maros sem kis, sem nagy hajókkal nem hajózható, legfeljebb tutajjal; Erdélynek nem folyói, a Maros, Szamos, a Küküllők a fő közlekedési eszközei s még kevésbé Csehszlovákiának és Lengyelországnak. A Fekete-tenger felé se volt Erdélynek soha számbavehető forgalma. Hazudott Vajda Sándor is, mikor azt állította, hogy az erdélyi városok, olyan, mint Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, száz évvel ezelőtt német lett volna s nem mondott igazat Brátianu, mikor a székelyeket primitív népek tüntette fel, mely „örömmel“ fogadta a betört román hadakat. Emlékezetében lehetnek még a székelyudvarhelyi 82-esek.

Végül a Bánság kérdését vetette fel Tardieu, mely a területi kérdések legkényesebbje volt.

Említettem, hogy 1916-ban, szorultságukban az antanthatalmak az egész Bánságot Romániának ígérték. A szerbek el voltak keseredve, mert a szerblakta vidékekre, Belgrád Hinterlandjára, ők tartottak igényt. „A Hatalmak a mi bőrünkre adnak koncessziót a románoknak“ — panaszkolta Vesnics, az akkori párizsi szerb követ.

A konferencia azonban, hogy az 1916-i megállapodásokat semmieségek tekintette, elhatározta a Bánság felosztását s Bratianu hiába tiltakozott, hiába való volt minden beszéd, minden fufang és szofizma: a Bánság délnyugati részét a konferencia a szerbeknek juttatta.¹

Május—júniusban új összeütközés támadt Brátianu és a konferencia között. A konferencia gondoskodni akart a kisebbségek védelméről, de tervezett rendelkezéseinek szövege nem készült el akkorra, hogy a német és osztrák szerződésbe felvegyék, mikor azok már készen álltak az aláírásra. A konferencia úgy gondolta, hogy segít magán, hogy mindkét szerződésbe beiktatta azt a kötelezettséget, hogy az illető államok külön kisebbségi szerződésben fogják vállalni kisebbségeiknek a nagyhatalmak felügyelete alatt álló védelmét.

Brátianu tiltakozott a koncepció ellen: a kisebbségvédelem nagyhatalmi kontrol mellett az állam belügyeibe való idegen beavatkozást s az állami szuverénitást korlátozást jelenti. Május 27-én Berthelot-hoz írt levelében pedig különösen Romániára vonatkozóan ezt írta:

„Románia összes polgárainak faji és felekezeti különbség nélkül jogegyenlőséget és politikai szabadságot biztosított... Ennek megfelelően a román kormány Erdély, Besszarábia és Bukovina képviselőivel egyetértve széleskörű decentralizáció által kívánja a nemzetiségek fejlődését és nyelvi szabadságát biztosítani.“

Mindebből egy szó sem volt igaz. Romániában sohasem volt jogegyenlőség, a csatolt tartományok képviselőivel a kormány sohasem tárgyalt s a regáti kormányok fejében sohasem fordult meg a decentralizáció gondolata, azok mindig a legridegebb bukaresti centralizáció hívei voltak.

Az osztrák szerződés kisebbségi szakasza a május 31-i ülésen került elé, mely viharosan folyt le. Az elnöklő Clemenceau, mint rendesen, fölényes és durva volt a kis államok képviselőivel s Bratianu nem kevésbé. Az ülés befejezése után jellemző jelenet folyt le, melyet egy jelenlévő így beszél el:

¹ A február 22-i ülés jegyzőkönyvét közölte I. Pillát: Ion Brátianu și revendicările românești la conferința pacii, a „Viitorul“ 1929 november 24-i számában. A bánsági jegyzék: „Mémoire présenté á la conférence dans la séance du 29 janvier 1919.“

Az ülés bezárása után az egyik szövetséges kis állam fődelegátusa, aki később az európai nemzetközi politika terén nagy szerepet játszott, lelkesülten szólt Brätianunak: „ön a mi igazi vezérünk! ön igazi európai; ezek“ — s a nagyhatalmiak képviselőire mutatott — „ezek mind balkániak.“ Clemenceau távolról figyelte a beszélőt s ujjával megfenyegetve, kérdezte: „Mi az, ön is elégedetlenkedik?“ Az illető megijedve, az elnök villámló tekintetétől, gyorsan, ijedten mondta: „Nem, elnök úr, ... nem ... semmi okom sincs az elégedetlenségre.“ A megrökönyödött ember nem volt más, mint Benes.¹

A hatalmak természetesen figyelembe sem vették Brätianu tiltakozását, mire az megtagadta az osztrák békeszerződés aláírását, összeszedte cók-mókját és hazament Bukarestbe.

A konferencia ezzel nem törődött, sőt valami csodálatos, csaknem érthetetlen dolgot csinált Romániával. Mikor a Románia számára szerkesztett kisebbségi szerződést a román delegáció elé terjesztették, az elképedve látta, hogy annak bevezetése így hangzik:

„Tekintve, hogy Románia a Szövetkezett Hatalmak jóvoltából nagy területi megnagyobbodásban részesül i tekintve, hogy a berlini szerződés Románia függetlenségét csak bizonyos feltételek mellett szándékozott elismerni; tekintve, hogy a Szövetséges Hatalmak Románia függetlenségét úgy régi, mint új területén el óhajtják ismerni...“

mindezeknek fejében köteles Románia elfogadni és aláírni az eléje terjesztett kisebbségi szerződést.

Jelentette pedig ez azt, hogy a hatalmak, Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok nem tartják Romániát független államnak s annak fpgják tekinteni, ha elfogadja a kisebbségvédelmi kötelezettséget. Ez volt a szégyenletes „preambul rutinos“, mely végig sértette Romániát s a végén csakugyan nem felelt meg Románia nemzetközi státusának. De, mint egy román diplomata írja, valószínűleg válasz akart lenni Brätianu menthetetlen magaviseletére a konferenciával szemben.² Brätianu, írja ez a diplomata, ott hagyta Párizst s a hátrahagyott csonka delegációnak azt az utasítást adta: „nem tárgyalunk, ellenállunk“, ő maga pedig bevonultatta és végig fosztogattatta rongyos hadseregével Magyarországot és Budapestet a békekonferencia tiltakozása ellenére.

A hatalmak mind élesebb hangú jegyzékeket küldtek Bukarestbe s Brätianu szeptember 27-én lemondott, de a következő Vaitoianu kormány követte taktikáját: nem csinált semmit. Megtörténtek az első parlamenti választások a háború után s az újonnan csatolt tartományokban, Erdélyben, Besszarábiában, Bukovinában Brätianu liberálisai csúfos vereséget szenvedtek. Az uralkodó az erdélyi Vajda Sándort nevezte ki kormányelnökké s a kormány december 9-én aláíratta úgy az osztrák, mint a kisebbségi szerződést.

Brätianu csak ezt akarta: viselje más a Bánság megosztásának s a kisebbségvédelem vállalásának ódiumát.

SZÁSZ ZSOMBOR

¹ Demokratia, 1928. 4. lap.

² V. V. Tilea: Actiunea diplomatică a Romaniei. 18 lap.